

Blæikr förekommer som namn möjligen också i en uppländsk inskrift: L 259 Tierp (**blikr**). Från medeltida urkunder känner Lundgren ett enstaka belägg; därjämte ingår namnet troligen i ett par ortnamn. Ursprungligen är det tillnamn ('den bleke'), och som sådant förekommer det även i västnordiska källor.

310. Södertälje.

Pl. 13: B 830.

Litteratur: B 830, L 800. — J. Peringskiöld F 1 5: 3 och 7.

Peringskiöld har »i Gneta Prästgård wid Södertellie» avtecknat tre små fragment av en runsten. Två av dem passade samman och äro på bilden i *Bautil* lagda intill varandra. Troligen ha alla tre tillhört samma sten, två ha suttit nedtill på v. sidan, nära inskriftens början, och det tredje upptill på h. sidan.

Inskrift:

... **hulfastr** × **l** - **ṛ** × **klefa** × **faðu** ...
 ... *Holmfastr* l[et] [æftik] *Klefa*, *faðu*[r] ...
 »Holmfast lät ...» »... efter Kleve, fader ...»

Ett namn *Klefi* är icke känt från annat håll. Läsningen får väl med hänsyn därtill betraktas som högst oviss.

311—313. Vid gamla Turingevägen, Södertälje.

Pl. 156. Pl. 13: B 829, pl. 14: B 1144.

Litteratur: B 829, 1444, L 797, 798. — J. Bureus, Fa 6 Sudromanniæ n:r 12 (s. 243), Fa 5 n:r 521 (s. 220); Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Gothlandz Laghen (1687), bl. A 3; J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 17, 142 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 329 f.; Brocman IW, s. 222; E. M. Fant, Samling om Södermanland (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.), bl. 36, 44; R. Dybeck, Runa (fol.) 1 (1865), s. 87; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 74 f., 77, 79, 88, 115, 125, 127; G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 260; O. von Friesen, Runorna (1933), s. 197.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (osignerad teckning och träsnitt); Hadorph a. a., B 829, 1144 (osignerad); Hermelin a. a.; Brate 1897 och 1908 (ATA); I. Schnell (1928, ATA); von Friesen a. a.

Ristningarna befinna sig å den lodräta bergväggen invid södra sidan av Gamla Turingevägen, kort efter det att denna i en brant backe nått högsta punkten av den skogklädda bergshöjden V om staden.

De voro kända redan av Bureus: »Wed telge sönan Turinge vägen i ett bergh». I *Ransakningarna* finnas följande noggranna uppgifter: »Vthi et bergh wäster om Staden wedh Turinge wäghen på wänster Sijdan nähr man Reser ifrån Staden, strax första Skougzbacka på et slätt bergh hardt wed vägen finnes uthugget et aflongt Bäläte medh monga runa bokstäffuer kring; alt såsom det finnes wedh Allmännewägen, haffua Resandhe män mossan afrijffuit, och bookstäffuerne medh rödh Creta illuminerat.» I brev till E. M. Fant 1799 meddelar M. Boman att på det så kallade Källberget mellan Prästgården [Gneta och Staden finnes] en Runeskrift inhuggen, som skal ge tilkänna, hwad tid landzwägen derförbi blifwit först uptagen, som är allmänna vägen mellan S. Telje och Mariefred».

»Klippan, hvari ristningarna äro — en afsats i berget, med lodrät vägg —, var för några år sedan i fara att bortsprängas af en företagsam Telgeborgare. Början gjordes verkligen genom

några grofva styckens skiljande och borttagande från klippan, men då kommo någre emellan, deribland jag, och ofoget upphörde» (R. Dybeck 1865). Samma händelse omtalas av Hermelin: »Såväl denna ristning [ulven längst till höger] som ock runristningen skulle tvifvelsutan hafva blifvit bortsprängd för ett par år sedan, om icke egaren till Widbynäs Herr Elgenstierna vid förbiressan märkt den fara hvori fornminnet sväfvade och afstyrt den redan påbörjade sprängningen.»

Omedelbart ovanför ristningarna är en naturlig avsats i berget. Den kallas för »Bullers säng», efter prosten i Södertälje Mårten Buller († 1730), som säges ha brukat använda den som viloplats.

De båda runristningarna ligga tätt intill varandra, tydligen utförda samtidigt och av samme man. På grund av den för ristning användbara bergytans form har den vänstra blifvit något mindre. Längst till höger finnes bilden av ett springande djur, en hund eller en ulv. Den har först uppmärksamats av Hermelin. Vad ristaren haft för mening med denna bild, är svårt att avgöra; måhända har han blott velat pryda den tomma ytan eller kanske därjämte velat hindra andra att använda den lediga platsen för en tredje minnesinskrift.

Hela den ristade ytan är 2,30 m. bred. Den vänstra ristningen (Sö 311) är 1,20 m. hög, 0,80 m. bred, den mellersta (Sö 212) är 1,55 m. hög, 1,04 m. bred. Stenen är ganska knottig och ojämn. Ristningslinjerna äro delvis tämligen tydliga, men delvis mycket svårlästa. Särskilt gäller det om den vänstra ristningen. Uptill är runslingan på båda ristningarna skadad genom nötning.

Inskrifter:

Sö 311:

hulfastr + lit + braut + rupia + aftr + ik----þi + muþ-r + sina + ku-- + -r-a... || + sina +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Holmfastr let braut ryðia æftir Ingi-, moður sina [goða] . . . sina.

»Holmfast lät rödja väg efter Inge-, sin goda moder . . .»

Sö 312:

hulfastr lit × braut × ryþia × auk × bro kiara iftir gam-- × faður × sin × sum × byki : nesby × kuþ ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
hialbi ant hans || aystain
 70 75 80 85

Holmfastr let braut ryðia ok bro gærva æftir Gam[al], faður sinn, sum byggir Næsby. Guð hialpi and hans! Östen.

»Holmfast lät rödja väg och göra bro efter Gammal, sin fader, som bodde i Näsby. Gud hjälpe hans ande! Östen [ristade].»

Till läsningen: Sö 311: De första runorna, 1—7 **hulfast**, skola läsas från h. till v., med bakvända runor. Efter den korsande slingan av koppelornamentet kastas riktningen om, och läsningen sker sedan i återstoden av inskriften i vanlig ordning, från v. till h. Runan 8 **r** står sålunda upp och ned, i förhållande till det föregående, men rättvänd till det följande. Icke stungna äro 10 **i**, 18 **u**. 22 **a** är tämligen säkert. Bst i 25 **r** skönjas endast svagt. Fr. o. m. 26 **i** är inskriften svårläst. Tämligen säkra äro 26—27 **ik** och 32—33 **þi**; av 26 **i** finnes dock endast övre och nedre delen i behåll, mellersta delen borta i en naturlig fördjupning. Resterna av övriga runor låta väl förena sig med läsningen **ikikirþi**. Svagast är bst i 31 **[r]**, där flera möjligheter äro tänkbara (**l**, **þ**, **u**, **t**). Tredje runan i namnet kan icke ha varit **u** (Bautil). I det följande ordet äro fullt säkra 35 **u** och 38 **r**. Runan 34 gör först intryck av **k**, med v. bst upp-

dragen till slinglinjen; men de nedre bst äro måhända icke ristade (eller felristning). 36 är sannolikt **p**, men även **l** vore tänkbart, däremot icke **k** (Bautil). 37 är skadat genom en naturlig avsats i stenen. Sk efter 38 har vertikalstrecket ovanligt långt, och läsningen som en runa **n** eller **i** är förklarlig, ehuru säkerligen ej riktig. 39 **s** har nedre stapeln bågböjd, vilket förklarar Bautils **u**. De följande runorna 40—44 **ina + ku** äro förhållandevis tydliga. Däremot är det följande inom slingan mycket skadat, och knappast något är längre läsbart. Det sista ordet + **sina** +, som står mellan rundjurets huvud och ytterslingan t. v., är tydligt.

Sö 312 är betydligt bättre bevarad. Icke stungna äro 10, 33, 49 **i**, 28, 56, 63 **k**. Stungna äro 18, 55, 62, 80 **y**, 59 **e**, troligen också 38 **g**. 38—40 **gam** torde få anses säkra. Av 40 **m** är dock den h. bst mycket otydlig. Av runorna 41—42 finnas endast svaga rester. 54 **b** är omvänd. Bst i 58 **n** står nästan vinkelrätt mot hst. I 59 **e** finnes ett brett, tämligen rakt streck mitt över hst; dock knappast **a**, utan **e**. 60 **s** är omvänt, enda gången i de båda ristningarna. Den v. stapeln fortsätter uppåt till övre slinglinjen i ett mot h. något böjt streck; dock sannolikt icke ristat. Mellanstapeln är tämligen tydlig, och läsningen som **s** måste anses mycket sannolik. Runorna i sista namnet, 79—85 **aystain**, äro svaga men dock tämligen säkra.

Äldre läsningar: Sö 311 har tydligen redan på Burei tid varit mycket svårläst. Bureus anför endast inskriftens början; i renskriften F a 5 finnes ej heller denna medtagen.

Þ|Þ|Þ|↓ + Þ|Þ + BRÞNÞ + RÞÞ|Þ + ÞÞÞ|Þ +

Det första namnet har han ej lyckats tyda. Han har ej upptäckt, att runorna här stå omvända. Þ motsvarar tydligen 2 **u**, þ 4 **f**; 8 **r** har han icke sett. — I Peringskiölds *Monumenta Sudermanniae* finnes en teckning och ett med denna överensstämmande träsnitt. Läsningen är här:

ikifastr + lit + braut + rupia + if-t × ikui + i-pi nukurn uina + kuna ... uask | sina

Namnet **ikifastr** har framkommit därigenom att första och tredje runorna ha lästs utan bst, hela runföljden från v. till h., med **f** och **t** stupade. — I Hadorphs *Gothlandz Laghen* och i *Bautil* finnes samma träsnitt, men med ändringar i inskriften, troligen av Hadorph själv: 1—8 **hulfastr**, 22—50 **aftr × ikiul × i · epi × auk · ura × uina × kuna uk × uaska**. Hadorph ger härav följande tolkning: »Hulfaster lit Braut Rudia. Det är: Skogen och vägen rödia. effter Ingel i Ede, det är Tällie, ty alla trånga orter, som liggia emellan 2 Siöar kallas Edh, auk Wra wini köna auk waska. Det är: effter våra ädlest och sköneste Wänner.» — Dybeck fann inskrifterna »ytterst svårläste»; »åtskilligt — *Bautils Ikul i Epi* och *uk uaska* — fanns så förvittradt, eller snarare bultadt, att det icke kunde läsas». — Hermelin: 1—8 **hulfast** (**r** »finnes icke»), 22—50 **aftr × ikiui · huk + urm + uina + kuna + ru · sal**. Han tolkar inskriften sålunda: »Hållfast lät rödja väg efter (till själalisa för) Yngve. Orm högg (runorna för att, eller, må han) kunna vinna ro (för) sin själ.» — Brate har tre gånger undersökt inskrifterna (1896, 1897, 1908). Han konstaterar, att »den mindre vänstra slingans inskrift är flerstädes i hög grad otydlig». Början är emellertid säker: **hulfastr lit + braut + rupia + aftr**; 8 **r** är dock otydlig, 18 är **y** (1896, 1897) eller **u** (1908). Det följande har han läst på olika sätt: **ikikerpi + hrpura uina kuin + uiaska** (1896), **ikikirpi + auk × iṛṇ × uṛina kuṛa + uṛa** (1897), **ikikirpi + hus-r- sina ku-- u-aṣka** (1908). 26—33 **ikikirpi** »torde böra betraktas som ganska sannolik läsning». 34—36 »ser att börja med ut som **hrp**, men det kan vara möjligt, att *Bautil* har rätt i att läsa **auk**» (1896); 34 »gör intryck av att vara **h**», 35 **u** »är fullt säker», 36 »ser närmast ut att vara **k** men skulle också kunna tänkas vara **s**» (1908). 37 gör »närmast intryck av **p**», men »är kanske helt enkelt **i**», 38 säkert **r**, det följande sk. är enligt Brate en runa, **i**, **a** eller **n** (1896). 39 är »rätt klar **s**», 40—42 **ina** »matta men säkra». Då 39—42 alltså är ack. sg. fem. **sina**, måste det föregående ordet »beteckna Ingegärd i hennes förhållande till Holmfast. Jag förmodar därför, att [34—39] varit **husfro**, fsv. *hūsfrø*, en av de många formerna av ordet *hustru*» (1908). 43—44 **ku** klara, 45 troligen **i**, 46 tämligen tydligt **a** (1896);

om de båda runorna efter 43—44 **ku** kan ingenting med visshet sägas (1908). 47 **u** »fullt klar» (1896, 1908), 49 **a** »fullt tydlig» (1896), »någorlunda säker» (1908). »På den följande gropiga delen av slingan är det möjligt att läsa **ska**, och väl ännu en staf, men någon säkerhet för denna läsning finnes icke» (1896); 50—51 **sk** »mycket osäkra», 52 **a** »däremot rätt tydlig» (1908). Med tvekan förmodar Brate här **uinasta**, fsv. *vænasta*, varigenom han får följande tolkning av inskriftens slut: »efter Ingegärd, sin husfru, sin vänaste maka» (1908). — von Friesen: **hulfastr** × **lit** × **braut** × **rupia** × **afti**[**r**] **igik**⟨**i**⟩**rpi**(?) × **mupur** × **sina** [×] **kuþ**[**a**] × **hu** || × **sina** »Holmfast lät röja väg till minne av sin goda mor Ingegärd . . .»

Sö 312: Bureus; 1—8 **hulfiatr**, 18 **y**, 22—24 **i** × **uk**, 33 **a**, 38—42 **kair**, 54—62 **byki nuiby**, 66—78 **mial** + **hiat**---**sial**. — Teckning och träsnitt i Peringskiölds *Mon. Sud.*: 1—8 **hurfastr**, 18 **u**, 33 **i**, 38—42 **kimi**, 56—62 **bukiauiby**, 66—78 **hialbi** × **ant** ×; de båda sista orden saknas. — Härmed överensstämmer träsnittet hos Hadorph och i *Bautil*, med undantag av att 38—42 rättats till **gamu** och 54—62 till **bukin** × **uiby**. — Dybeck: **nuiby** »utdömmar jag, och sätter i stället **nesby**, nu en torplägenhet en fjerdingsväg härifrån under Hanstavik, för icke länge sedan en by». — Hermelin; 3 **i**, 18 **y**, 33 **i**, 38—42 **kamu**, 54—62 **buki finesby**, 72—78 **ant has**. — Brate: 3 **i**, 18 **y**, 33 **i** eller möjligen **a**; 38—42 **gair** (men »det måste medgivas att den gamla läsningen **gamu** är fullt möjlig»); 54—62 **byki: nesby**; 72—78 **anta** (1896), **anta rns** (1908); 79—85 **austar** (1896, 1897), **austain** (1908). — von Friesen: 3 **i**, 18 **u**, 33 **a**, 38—42 **gai**[**r**?], 54—62 **bykinesby**; 75—78 **hans** och 79—85 **aystain** saknas.

Utom **sina** här anförda läsningar av Sö 312 och Sö 311, som han betecknar som n:r 1 och 3, har Bureus i Fa 6 en inskrift n:r 2 av följande utseende:

PIIIIIIRIT-
5 10 15

Sedan har med grönt bläck följande rättelse gjorts: 5 till **r**, 6 till **h**, 9 till **k**, 12 till **u** och 15 till **r**. Möjligen är detta vad Bureus trott sig kunna se i den svårlästa senare delen av Sö 311.

Holmfast har sålunda låtit rista den ena inskriften till minne av sin far, den andra till minne av sin mor. Föräldrarnas namn ha troligen varit *Gamall* och *Ingigærðr* (eller *Ingifriðr*). Därjämte har han till föräldrarnas minne låtit rödja väg och göra bro. Den genom skogsmarken brutna vägen måste vara densamma, som ännu i dag består, Gamla Turingevägen. Den leder västerifrån, från Turinge-trakten till Södertälje, som på 1000-talet var en viktig hamn både vid Mälaren och vid översta spetsen av Mörköfjärden. Mot väster sänker sig terrängen, och efter ungefär 1 km går vägen ett stycke över låglänt mark, som under vikingatiden sannolikt har varit sank. Möjligen är det här, som Holmfasts bro har legat, och väl sannolikt i själva den vägbana, som ännu användes.

Ortnamnet i Sö 312 har Bureus läst och tolkat som **nuiby**, Nyby, Hadorph (Dijkman och Celsius) som **uiby**, Viby, »nu kallat Wijbyholm». Dybeck är den förste som läst **nesby**, vilket säkerligen är riktigt. Den plats, som härmed avses, är utan tvivel Näsby i Västertälje sn, vid sjön Måsnaren, omkring 3 1/2 km V om runristningarna (i *nesby* 12/1 1494). 1550 funnos i *Näsby*, *Teliebo Soknn* 2 bönder, »Frelsis Landbor» (Södermanlands Handlingar 1550, nr 6), 1585 2 frälsehemman och 1 »arff och egitt torp» (ibid. 1585, nr 10). Numera hör Näsby, sammanlagt 2 1/4 mantal frälse, under säteriet Hanstavik. På platsen finnes endast ett torp, som bär den forntida byns namn.

Mansnamnet *Holmfastr* har varit tämligen vanligt i Sverige under vikingatiden (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100). Anmärkningsvärt är, att det möter på ej mindre än fyra av de sex runristningarna i Södertälje (Sö 308, 310, 311 och 312). Omöjligt är icke, att *Holmfastr* i Sö 311 och 312 kan vara identisk med *Holmfastr* i Sö 308, fastän de befinna sig vid helt skilda

utfartsvägar från staden. Ristningarna vid Turingevägen, som Holmfast låtit utföra över sina föräldrar, äro i så fall äldre än den som han tillsammans med sin hustru Rodälv har låtit Öpir hugga in i flyttblocket vid järnvägen. Däremot kan Sö 310 ej avse samma person som Sö 312, eftersom faderns namn i de båda ristningarna är olika.

Även *Gamall* hör till de tämligen väl belagda mansnamnen i inskrifternas namnförråd. Det förekommer på Sö 359, på Öl 37 och i följande uppländska inskrifter: L 166 Kroksta, Åkerby sn, L 210 Sällinge, Danmarks sn, L 371 Glia, Bromma sn, L 475 Räcksta, Angarns sn, L 558 Lövestaholm, S:t Olovs sn, L 651 Hagby, Täby sn, L 781 Bergby, Simtuna sn, D II 20 Såsta, Täby sn. Det är känt också från medeltida urkunder, såväl i Sverige som i Danmark och Norge.

314. Torshälla kyrka.

Pl. 157.

Litteratur: Notis i Eskilstunakuriren 7/8 1911.

Äldre avbildningar: S. Wallin 1911 (ATA); Brate 1916 (ATA).

Runstenen, som endast är ett fragment, befinner sig i korets södra yttervägg, invid marken, så att en del av ristningen är övertäckt av jord. Den upptäcktes år 1911, vid kyrkans restaurering.

Ljusgrå granit. Längd 0,85 m. Ristningen är tydlig.

Inskrift:

... : **raisa** : || : **at · kakr** : **b** ... **tan**

... *ræisa* *at kakr*, *b[roður]* ...

»... resa (stenen) efter **kakr** (sin) broder ...»

Tolkningen av namnet **kakr** är högst osäker. Ett mansnamn **kakr** är känt från en runinskrift i Östergötland, Ög 135 (ack. **kak**), och två i Uppland, L 752 Bodarne, Fittja sn (nom. **kakr**), L 173 Skuttunge kyrka (ack. **kak**). Brate sammanställer det med fsv. *Kagus* (*SD* 1, s. 79) och *Kakir* (*SD* 3, s. 88) och återger det som Kag. Man kunde för runnamnens vidkommande också tänka på ett *Gagr*, egentligen ett tillnamn, 'den bakåtböjde, med högre, bakböjt huvud' (jfr no. *gag*) eller 'den stolte, obetänksamme, näsvisse' (jfr sv. dial. *gag*). Anmärkningsvärd vore i varje fall här nominativformen i stället för väntad ackusativ; jfr ovan Sö 222. Då härtill kommer, att inskriften har **r**, icke **ṛ**, kan man kanske snarare förmoda en felskrivning för **kakar**, vilket kunde vara ack.-form av ett *Gagarr*. Ett motsvarande tillnamn är känt från västnordiskt område (Lind), och det är utan tvivel identiskt med appellativet *gagarr* 'hund'.

De sista tre runorna **tan** kunna möjligen vara en rest av ett *nytan*, ack. av *nytr* 'dugande, rask', som attribut tillagt ett föregående *broður sinn*.

Torshälla kyrka.

I *Ransakningarna* finnes följande uppgift om runstenar i Torshälla kyrka: »Vthi Kyrckian finnes een graffsteen fram i Höghchorett medh Runeskrifft, hwar under säges een Munck wara begraffwen. Finnes och uthan för Kyrckedören een gammal söndergången graffsteen med Runebokstäffver.»

De båda stenarna torde tämligen snart ha försvunnit, ty de omtalas icke i senare beskrivningar över Torshälla kyrka.